

21. Білівненко С.М. План облаштування соляних промислів на Півдні України після Кючук-Кайнарджийського мирного договору 1774 року // Південна Україна XVIII – XIX століття: Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. – Запоріжжя, 2003. – Вип. 7.
22. Білівненко С.М. До історії становлення винної відкупної торгівлі на Півдні України останньої третини XVIII століття // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – К., 1999. – Т. 5.
23. Білівненко С.М. Участь козацтва в підрядно-відкупній торгівлі на Півдні України останньої чверті XVIII століття // Національна перлина Запоріжжя: впровадження інноваційно-інвестиційних технологій гармонізації біоекосистеми о. Велика Хортиця. Перший міжнародний конгрес: збірник тез доповідей. – Запоріжжя, 2004.
24. Пірко В.О. Заселення Донеччини у XVI – XVIII ст. – Донецьк, 2003.
25. Гедьо Г.В. Розміщення кримських греків в Призов'ї // Південна Україна XVIII – XIX століть: Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. – Вип. 4. – Запоріжжя, 1999.
26. Гедьо Г.В. Умови життя та господарська діяльність греків у Приазов'ї (1778-1820 рр.) // Південна Україна XVIII – XIX століть: Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. – Вип. 1. – Запоріжжя, 1996.
27. Бойко А.В. Поселення відставних солдатів по Новій Дніпровській лінії // Південна Україна XVIII – XIX століть: Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. – Вип. 6. – Запоріжжя, 2001.
28. Бастрыга И., Лыман И. Начала истории Бердянска. – Запорожье, 2002.
29. Капустіна Н.І. Довідка щодо історії заснування Катеринослава // <http://gorod.dp.ua/history>.
30. Пахоменков Ю. Екатеринослав Кильченский (1776-1786) // <http://gorod.dp.ua/history>.
31. Молдавський Р.Л. Нова Дніпровська лінія укріплень (1770-1791 рр.). – Запоріжжя, 2007.
32. Пірко В.О. Найдавніші міста Донеччини: міфи й реальність // Український світ. – 2005. – Число 4-6.

Олененко А. Г. Использование документов Азовской губернской канцелярии в исследовании истории Южной Украины

Документация Азовской губернской канцелярии отображает основные события и процессы, которые происходили на территории Южной Украины в последней четверти XVIII века, поэтому многие историки, которые занимались изучением истории Южной Украины, в своих исследованиях использовали документальные источники канцелярии Азовской губернии. Материалы документов Азовской губернской канцелярии использовались этими исследователями в рамках изучения административно-территориального устройства Южной Украины, судьбы запорожских казаков после уничтожения Запорожской Сечи, документооборота учреждений южноукраинских губерний, экономического развития региона, истории заселения юга Украины, истории градостроительства и др.

Ключевые слова: Азовская губернская канцелярия, Южная Украина, источник, рапорт, ордер, информативные возможности.

Olenenko A. G. Using of the documents of Azov Province Office in the investigation of the history of Southern Ukraine

The documentation of Azov Province Office represents the main events and processes on the territory of Southern Ukraine of the last quarter of the 18th century; so many historians who researched history of Southern Ukraine used documentary sources of the office of Azov province in their investigations. The documents of Azov Province Office were used by these historians in the researches of the administrative-territorial system of Southern Ukraine, fate of Cossacks after the destruction of Zaporizhzhya Sich, documents circulation of the establishments of Southern Ukrainian provinces, economic development of the region, history of colonization of the south of Ukraine, history of town-planning etc.

Keywords: Azov Province Office, Southern Ukraine, source, report, order, informative potential.

УДК 930.2(477.74)

В. В. Скрипник

ПРО ПОЧАТОК СХОДОЗНАВСТВА В ОДЕСІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОДЕСЬКОГО ТОВАРИСТВА ІСТОРІЇ ТА СТАРОЖИТНОСТЕЙ)

Діяльність Одеського товариства історії та старожитностей була вагомим внеском у формування сходознавства в Україні. Сформовані членами товариства колекції східної давнини та низка наукових публікацій лягли в основу подальших історичних досліджень країн Сходу та розвитку сходознавчих дисциплін.

Ключові слова: Одеське товариство історії та старожитностей, сходознавство, арабістика, Рішельєвський лицей.

Одеське товариство історії та давнини (далі – ОТИС) відіграло велику роль у становленні та розвитку різних галузей історичної науки. Однією з яких стало сходознавство. Сходознавчі студії стають одним з головних напрямків в науковій діяльності Одеського товариства історії та старожитностей, про що свідчать опубліковані матеріали. Вже у першому томі “Записок” товариства (1844 р.) були опубліковані три статті відомого сходознавця В.В. Григор’єва, крім цього М.Н. Мурзакевич опублікував донесення Никифорова (російського резидента при Кримському хані) про падіння Крим-Гірея, а А. Негри турецькі і татарські акти,

що приналежать ОТІС та "Вилучення з Турецького рукопису Товариства, що містить історію Кримських ханів". В наступному другому випуску (1850 р.) М. Мурзакевичем був виданий Ески-кримський арабський надпис, Я.О. Ярцовим – Кримські ханські ярлики, А. Негри – фірман турецького султана Мустафита, а також разом з А.А. Борзенко – бахчисарайські арабські та турецькі надписи. Публікації на східну тематику продовжували з'являтися і надалі.

Більш повне уявлення відносно цього напрямку в ОТІС допомагають скласти архівні матеріали. В Інституті рукопису Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського у V-му фонді (Одеського товариства історії та старожитностей) велика кількість документів має відношення до даної проблематики. Їх можна поділити на декілька груп. Першу складають фірмани турецьких султанів та ярлики кримських ханів; надписи (Бахчисарайські та вірменські); рукописи на санскриті. Друга група представлена документами, що були присвячені Кримському ханству (різні аспекти: переписка, опис Криму, списки ханів і т.п.). Третя група – щоденники та журнали подорожей та місій (подорож по Індії, Грузії, Персії, місія в Бухару і т.п.). Четверта – літературні твори (наприклад, поема Арефі, записи віршів різних авторів та ін.). У п'яту групу зібрані матеріали російсько-турецьких війн. І, нарешті, останню групу можна окреслити як "різне", і вона також представляє великий інтерес. Це ціле зібрання різних документів, листів та зібрань на турецькій, кримськотатарській, ногайській мовах, а також мові греків-урумів (XVIII-XIX ст.). На турецькій мові – основи мореплавства сер. XIX ст., 7 корабельних журналів (сигнальні, обсерваторні, щоденні).

Все це свідчить про серйозний підхід членів ОТІС до вивчення Сходу, і, звісно, в першу чергу, Кримського ханства. В V фонді коло 200 одиниць збереження, які безпосередньо мають відношення до сходознавства. Особливий інтерес викликає рукописний переклад творів Мартіна Броневського "Опис Татарії", виконаний в Одесі в 1830 р. Автором перекладу зазначається Д.С. Мутєв, хоча на 51 сторінці тексту вочевидь вбачаються декілька почерків [2]. Вперше російський переклад твору М. Броневського був здійснений у VI томі "Записок" ОТІС (пер. І.Г. Шершневича, передм. Н.Н. Мурзакевича). Переклад, що зберігається в фондах ОТІС, можливо був виконаний по розпорядженню генерал-губернатора Новоросійського графа М.С. Воронова, оскільки йому був притаманний інтерес до історії південної Росії. Так, наприклад, по його розпорядженню в Кишинівській духовній семінарії з латинської мови була перекладена передмова до "Периплу" Арріана, що стосуються Понта Евксинського [3] Й.В. Стуккії, ось чому таке припущення досить вірогідне.

Безпосередньо, велику роль в пробудженні інтересу до сходознавства відіграв Василь Васильович Григор'єв (1816-1881), випускник Санкт-Петербурзького університету, ученик професора О.І. Сенковського, видатного арабіста, що отримав професорську посаду в 22 роки [10, с.105]. З 1838 по 1844 рр. Григор'єв був професором східних мов Ришельєвського ліцею. Він постійно підтримував зв'язки з Санкт-Петербургом, про що свідчать відпускні свідоцтва, видані йому Одеським учбовим округом у від'їзді до Туреччини на шість тижнів задля практичного вивчення турецької мови протягом "літніх ваканцій". Але головною ціллю поїздки було придбання необхідних східних книг на виділені кошти – 500 руб. На 487 р. 85 к. в Туреччині для бібліотеки Інституту східних мов (відкритого при ліцеї в 1837 р.) були придбані: літописи Наїм-ефенди, Субхи, Іззета і Васіфі, історичний твір Джевет ал-Абрара та Джихана Ньюма, книги "Гюлістан", "Маариф", "Меджнун і Лейла", логіка аль-Бургана, граматики Кяфіє та ін. [4, с.116].

Велику колекцію східної давнини привіз в Одесу Артемій Олексійович Рафалович (1816-1851) професор судової медицини Ришельєвського ліцею. Він був направлений для вивчення чуми та холери і входив до складу експедиції в Туреччину, Єгипет, Сирію, Палестину, Алжир та Туніс (1846-1848). Ним, було докладено багато зусиль для боротьби з цими небезпечними епідеміологічними захворюваннями. Два його листа на французькій мові, що були надіслані з Каїру 15/27 листопада 1846 та 26 лютого/6 березня 1847 рр. зберігаються в відділі рукописів Російської національної бібліотеки (Санкт-Петербург). Адресата, нажаль, не встановлено [9]. Під час свого перебування на Сході Рафалович вивчав арабську та турецьку мови, збирав та накопичував цінний матеріал з етнографії, економіки, соціальних умов життя народів Близького Сходу та Північної Африки [4, с.116]. В 1850 р. у Санкт-Петербурзі вийшла книга А.А. Рафаловича "Подорож по Нижньому Єгипту та внутрішнім областям Дельти", з картою та планами, що високо була оцінена в колі наукової спільноти. І.Ю. Крачковський стосовно цієї праці Рафаловича писав, що вона "представляє у всій нашій літературі того часу явище виключне", як цінне джерело "для розуміння багатьох сторін соціально-економічного життя Єгипту в ту епоху" [5, с.182].

Колекція, привезена Рафаловичем, нараховувала коло 90 предметів, серед яких статуетки богів, людей та тварин, амулети, скарабеї, погребальні та туалетні сосуди, папіруси, предмети щоденного використання та багато іншого [7, р.336-337]. Поява роботи Ф. Шампольона в Європі викликала неабиякий інтерес до єгипетської давнини. Росія не стала виключенням. "В тій чи іншій степені інтерес до Єгипту та його вивченню проявляли... П.Я. Чаадаєв, М.П. Погодін, М.І. Надеждін, М.І. Греч, П.А. Вяземський, О.І. Тургенєв, А.Н. Оленін, а також професор Санкт-Петербурзького імператорського університету Йосиф Юліан (Осип Іванович) Сенковський (1800-1858) та Олександр Васильович Микитенко (1805-1877), історик Сибірі Григорій Іванович Спаский (1783-1864), письменник, бібліофіл та перекладач Авраам Сергійович Норов (1795-1869), декабрист Гавриїл Степанович Батеньков (1793-1863)" [6, с.43]. Можливо, що таку велику колекцію Рафалович придбав під впливом моди на єгипетську давнину.

Про те наскільки великий інтерес був до сходознавчих сюжетів в ОТІС, свідчать також і "Записки" товариства. В двох перших томах ЗОТІС 12 статей та публікацій матеріалів по сходознавству.

Як ми бачимо, в більшій частині це публікація документальних пам'яток (надписів, ярликів, фірманів, актів), що загалом походять з території Кримського ханства. При цьому, активну участь при вивченні та публікації східних пам'яток приймали як професійні сходознавці (В.В. Григор'єв, а надалі В. Смирнов, О. Блау, І. Березин), так і історики, зацікавлені даною проблематикою, як, наприклад, Миколай Никифорович Мурзакевич.

№/рік	Прізвище автора	Назва	Відділ	Стор.
T.1. 1844	Григор'єв В.	Про куфічні монети VIII, IX, X та частково VII XI століть, знайдені в Росії та прибалтійських країнах, як джерело з найдавнішої вітчизняної історії	Від. Перший. Роздуми та дослідження. I. Археологія	115-166
	Григор'єв В.	Монети Джучидів, Генуезців та Гирейів, биті на Таврійському півострові та приналежні суспільству	Від. Другий. Збірник матеріалів. I. Пам'ятники монументальні	301-314
	Григор'єв В.	Ярлики Тохтамиша та Сеадет-Герая	Від. Другий. Збірник матеріалів II. Документи та акти	337-346
	Знайдено Мурзакевичем	Донесення Російського резидента при Кримському хані Никифорова про низложення Крим-Гирея	-\\-	375-378
	Негри А.	Вилучення з Турецького рукопису Товариства, що містить історію Кримських ханів	Від. Другий. Збірник матеріалів III. Повісті та сказання	379-392
		Турецькі акти, що зберігаються в Одеському міському музеї	Від. Третій Суміш III. Вісті	637
		Татарські та Турецькі акти, доставлені в Товариство	-\\-	638
T.2. 1850	Надписи видаються за рукописами А.А. Борзенко та А.Ф. Негри	Бахчисарайські Арабські та Турецькі надписи	Від. Другий. Збірник матеріалів I. Пам'ятники монументальні	489-528
	Мурзакевич Н.	Ески-Кримська арабська надпис		529-531
	Мурзакевич Н.	Статейний список Великого Государя Єго Царської Величності посланників: Стольника Василя Михайловича Тяпкина, деяка Микити Зотова, до Кримського Хана Муррад-Гирея, в 1681 році	Від. Другий. Збірник матеріалів II. Документи та акти	568-658
	Пер. Я.О. Ярцова	Кримські Ханські ярлики	-\\-	675-679
	Пер. А. Негри	Фірман, даний Турецьким Султаном Мустафою, митрополиту Гедеону, на Кримську єпархію	-\\-	680-684

У цілому, в Одесі в першій половині XIX століття розвивався цілий комплекс сходознавчих дисциплін (філологія, нумізматика, епіграфіка та ін.), що безпосередньо було пов'язано з відкриттям Інституту східних мов при Ришельєвському ліцеї та з діяльністю Одеського товариства історії та давнини [1]. В ОТІС була зібрана велика колекція східних рукописів та предметів давнини й почалася робота по введенню їх в науковий обіг.

Джерела та література

1. Избаш Т.А., Скрипник В.В. Одесское общество истории и древностей и становление востоковедения в Одессе // Лукомор'я. Археологія, етнологія, історія Північно-Західного Причорномор'я. Вип. 2. – Одеса, 2008.
2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Ф. V. – Д. 866.
3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Ф. V. – Д. 666.
4. История отечественного востоковедения до середины XIX века / Отв. ред. Г.Ф. Ким. – Москва, 1990.
5. Крачковский И.Ю. Очерки по истории русской арабистики. Избранные сочинения. – Т.5. – М.-Л., 1958.
6. Куликова А.М. Российское востоковедение XIX века в лицах. – СПб., 2001.
7. Romanova O. History of the Egyptian collection of the Odessa Museum of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine // Studien zur Altägyptischen kultur. Hamburg, 2008. – Band 37.
8. Російська національна бібліотека (СПб). Відділ рукописів. – Ф. 608. – Оп. 1. – №2147.
9. Російська національна бібліотека (СПб). Відділ рукописів. – Ф. 1000. – Оп. 1. – №2057.
10. Санкт-Петербургский государственный университет. 275 лет. Летопись 1724-1999. – СПб., 1999.

Скрипник В. В. О начале востоковедения в Одессе (по материалам Одесского общества истории и древностей)

Деятельность Одесского общества истории и древностей была весомым вкладом в формирование востоковедения в Украине. Сформированные членами общества коллекции восточной старины и ряд научных публикаций легли в основу дальнейших исторических исследований стран Востока и развития востоковедческих дисциплин.

Ключевые слова: Одесское общество истории и древностей, востоковедение, арабистика, Ришельевский лицей.

Skrypnyk V. V. To the start of Oriental Studies in Odessa (based upon materials of Odessa Association of History and Antiquities)

The activity of Odessa Association of History and Antiquities contributed a lot to the development of Oriental Studies in Ukraine. The collections of Oriental antiquities gathered by the members of Association and a series of scientific publications formed basis for further historical research of Oriental countries and for the development of Oriental Studies disciplines.

Keywords: Odessa Association of History and Antiquities, Oriental Studies, Arabian Studies, Richelieu lyceum

УДК 930.1(477+470):792(420)''18/19''

Н. О. Зубик

ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. ПРО СПЕЦИФІКУ РОЗВИТКУ АНГЛІЙСЬКОГО ТЕАТРУ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

У статті здійснюється аналіз специфіки розвитку вітчизняних шкіл медієвістів кінця ХІХ – початку ХХ ст. з проблем історії англійського театру доби Відродження та оцінка значення робіт цих науковців для подальшого розвитку досліджень з історії середньовіччя та раннього нового часу.

Ключові слова: політична культура, епоха Відродження, королівська влада, англійський театр, Реформація, п'єса, видовище, процесія, вистава, воєнний парад.

Проблеми політичної культури є в останні роки актуальною темою історичних та політологічних досліджень. Інтерес до даного питання обумовлений передусім розумінням суспільствознавцями необхідності виявлення засобів та механізмів досягнення політичної стабільності суспільно-політичного розвитку, з допомогою аналізу емоційних та соціально-психологічних зв'язків між членами політичних єдностей та формами правління. Тенденції формування нової культурної та інтелектуальної історії, а також обставини, пов'язані з роллю і місцем медієвістики в розвитку історичного знання вимусили нас звернутися до аналізу робіт дослідників кінця ХІХ – початку ХХ ст., що дає нам можливість по-іншому зрозуміти специфіку сучасної постановки проблеми та визначити перспективи її вирішення. Історичні дослідження з історії театру можна вважати змістовним прикладом синтезу між духовним, економічним і соціальним життям суспільства періоду, що вивчається. Крім того, на прикладі театру доби Ренесансу ми можемо прослідкувати особливості вивчення окремих проблем розвитку політичної культури раннього нового часу. Пропонований матеріал є спробою на основі вивчення історіографії кінця ХІХ – початку ХХ ст. з'ясувати специфіку досліджень взаємин театру і влади та розвитку політичної культури в Англії епохи Відродження.

Відзначимо, що окремі роботи за такими темами, як дослідження з соціальної історії [1] та історії англійської держави і суспільства у середньовіччі [2], вже існують і зайняли достойне місце в історичній науці. Тому особлива увага приділяється працям авторів, які у контексті аналізу історії Англії здійснили низку досліджень, присвячених театру епохи Відродження та його ролі в історичному середовищі Англії тієї доби.

Розгляд історичної літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст. дає нам можливість вважати ці наукові роботи етапними матеріалами для сучасних дослідників-медієвістів. Маємо зазначити, що російська і українська науки на зламі ХІХ–ХХ ст. розвивалися в рамках спільного наукового простору завдяки політичній та економічній ситуації того періоду. Наприклад, багато видатних медієвістів розпочинали свій науковий шлях на території сучасної України, а продовжували його у Москві та Петербурзі. Видатний вчений, історик, академік Російської академії наук – Максим Максимович Ковалевський (1851–1916) закінчив Харківський університет, історик-медієвіст – Дмитро Мойсейович Петрушевський (1863–1942) закінчив Київський, а продовжив свій науковий шлях у Московському університеті. І такі приклади не поодинокі.

У представленій науковій розвідці на тлі широкого різноманіття проблем, які досліджувалися істориками кінця ХІХ – початку ХХ ст., робиться спроба проаналізувати ступінь вивчення питань історії англійського театру раннього нового часу, зокрема розкрити особливості театрального репертуару та його ідеологічну спрямованість, взаємостосунки влади і театру, охарактеризувати умови існування театру і розкрити суспільну сторону його життя. Наукова традиція ХІХ ст. дає можливість глибше і багатогранніше показати ці важливі історичні процеси.